

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Christendommens Sandhed

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Christendommens Sandhed", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1826_444_2-txt-shoot-idm4899.pdf (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Om Christendommens Sandhed.

Maa trykkes.

I Københavns Politieret den 17de April 1827.

P. Eberlin.

(Fortsættelse.)

Naar Herren sagde, han havde et større Vidnesbyrd end Johannes den Døbers, i de Gjæringer, Faderen havde givet ham at udføre, og hvorved Faderen da selv vidnede for ham, da tør jeg vist nok ikke afgjøre, om han nærmest havde de Tegn for Øie, med hvilke han personlig kundgjorde sin Almagt; men for os vilde Ordene være ørkesløse, dersom de ikke passede paa hele det store Værk af Kirkens Christus, som han vel paa sin Menneske-Bane først lagde Haand paa, men har siden fortsat ved sin Aand, og vil ved Ham udføre til Dagenes Ende. For os som nu leve er nemlig en Johannes den Døber, en Prophet i Tiberii Dage, et langt større Vidne end alle Miraklerne, blot som saadanne, og det er derfor sært, at man ikke langt heller har beraabt sig paa Herrens Ord end paa Hans Tegn, til Vidnesbyrd om hans Guddom; thi at Mirakler lade sig digte i Skokke-Tal selv af høist upoetiske Naturer, det lærer Middel-Alderens Historie; men jo flere Taler af de Ypperste man sammenligner med Herrens, des dybere føler man, at som han haver intet Menneske talet, saa han maatte vel sige: vidner jeg end om mig selv, saa er dog mit Vidnesbyrd sandt; thi jeg veed, hvad Ingen af eder veed, hvorfra jeg kom og hvorhen jeg gaaer. Tænke vi os nu en lyslevende Johannes den Døber, det vil sige en dyb christelig Natur, der levende havde optaget Fæderne-Troen og Kirke-Historien i sig, og paa hvis Tunge 31den hellige Skrift blev ved Aanden et levende Ord, og et kraftigt Vidnesbyrd om den Korsfæstede, igjen Opstandne, tænke vi os en saadan christelig Døber, og en saadan var netop Morten Luther, da fristes vi let til at tvivle om, hvorvidt der, før Dagenes Ende, kan sees et større Vidnesbyrd i det vel længe fortsatte, men dog ufuldendte Værk, som Kirke-Bygningen og Sammes Historie nødvendig maa udgjøre, naar Evangelium skal prædikkes for alle Folk, dem til et Vidnesbyrd, og naar Maalet i alle Maader staaer ved Verdens Ende; thi Banen kan jo ikke endes og endnu mindre overskues og beskrives, før Maalet er naaet. Lægge vi nu hertil, at denne de christnede Hedningers store Prophet forkyndte Christi Dag som nær for Haanden, uden at dog enten Bekjendelsen eller Historien havde noget synderligt Liv, da er det intet Under, at Fædrene dvælede ved Luthers Vidnesbyrd, og forvexlede ham med de Propheter og Apostler, hvis Tolk han var, saa de Spaadomme og Mirakler, hvis Rigtighed han levende havde bevidnet, gjaldt dem for Beviis Nok paa den Troes Guddommelighed, han havde prædiket; det er intet Under, men det er et mageløst historisk Jær-Tegn, at dette enkelte Vidnesbyrd endnu efter Heltens Død i hele tre Aarhundreder kunde blive betragtet omtrent med samme Øine, og opholde den døende Tro. Dette strider saa ganske imod Tingenes sædvanlige Gang, at netop det Lutherske Tidsrum, trods Bekjendelsens Afmagt og Kirke-Historiens Krykke-Gang, vidner baade høiest og klarest om Troens Kraft og Sandhed. Det var derfor ingenlunde noget Mis-Greb, at jeg i min Kamp for den ældgamle Tro slog Leir i de sidste Aarhundreder; thi om man end, hvad dog er umueligt, kunde give de første tre Aarhundreders Kirke-Historie samme Sikkerhed og Klarhed, som Bogtrykker-Konsten har givet de Sidstes, saa vilde 32dog, naar Talen var om Vidne-Førsel, Ephraims Efter-Samling være bedre end Abiesers Vin-Høst.

Tør jeg end ikke haabe, at kunne gjøre alle Læsere dette indlysende, maa jeg dog stræbe at udvikle denne ligesaa vigtige, som mellem Kyndige beviislige Sag, og kun foreløbig anmærke, at hvad der hidtil har givet min lutherske Vidne-Førsel vel ingen skjæv, men dog en skraa og dunkel Retning, var, at jeg kun efter Følelsen henførte Vidnesbyrdet til det Grund-Christelige i den evangelisk-lutherske Menighed, saa det lod, som jeg vilde afvinde Historien samme Vidnesbyrd for hele den lutherske Theologi, hvad dog aldrig var min Hensigt, uden forsaavidt den stemmede overeens med Luthers aandelige Brug af de siden forstenede Grund-Sætninger. Dog selv dette var et videnskabeligt Mis-Greb, fordi Luthers levende Aand, barnlige Tro, og store indvortes Erfaring vel gjorde hans Pukken paa Skriften hardtad uskadelig, hvor man, som i vort Norden, ei kløvede Haar, men knyttede sig kjærlig til hans Aand, men kunde dog ikke gjøre det Krogede lige, eller det Dunkle klart, endsige da forhindre Skrift-Grundsætningen fra at blive Basis for et aandsfortærende Bogstav-Rytteri paa Høi-Skolerne, der maatte ende med, at man, som i den sidste Tid, reed paa sine egne Bogstaver lukt over Skriftens, og kaldte det den theologiske Frihed, som Luthers Aand havde forhvervet os. Uagtet jeg derfor, nu som før, seer det sidste Tidsrum mærkelig stadfæste den lutherske Grund-Sætning for Skrift-Fortolkningen, skiller jeg dog ei blot denne skarpt fra hans Tanker om Skrift-Brugen, men skiller ligeledes

Historiens Vidnesbyrd om Skriften, saavidt mueligt, fra Vidnesbyrdet om Troen, da Sammenblandingen deraf kun svækker det Ene og fordunkler Begge. Troen havde man nemlig tilfælles i alle Tids-Rum og i alle Kirke-Sogne, men Skriften havde det Lutherske Tids-33Rum egenlig kun tilfælles med det Ældste, og selv i disse kjendte dog de Fleste kun Lidet til den, uden af Hørelsen, der var ligesaa forskjellig som Talen, og desaa sag forvirrer man kun Historiens Vidnesbyrd om Troen, naar man vil føre det til den gjennem Skriften. Hertil kommer, at Skriften, selv med rigtige Grund-Sætninger for Dens videnskabelige Fortolkning, dog nødvendig i en aandløs Tid maatte behandles saa bagvendt, og anvendes saa urimelig, at det var uforvarligt at lade Troen lide under Theologernes Synder. Vist nok er de velsignede Frugter, Bibel-Læsningen desuagtet bar, netop et stærkt Vidnesbyrd om Skriftens Guddommelighed, men det hører ikke hid, og er desuden, saavel som Historiens hele umiddelbare Vidne-Førsel om Skriften, egenlig kun slaaende for Bog-Lærde.

Naar vi nu skal indsee, hvad der gjør det Lutherske Tidsrums Vidnesbyrd om Troen saa mærkeligt, da maa vi vide, hvad der med Folk og Riger er Verdens sædvanlige Løb, og vi Bog-Lærde veed det jo Alle, at naar Folke-Aanden, eller den usynlige Kraft som gjør et Folks naturlige Følelse og Tanke-Gang stærk og levende, naar den engang er saagodt som uddød, da optræder sædvanlig en Kæmpe, enten for Aanden, eller dog for den Folke-Stilling og Stats-Indretning, som var dens Værk, og han begejstrer gjerne i større eller mindre Grad Endeel af Folket; men lykkes det ham end øiebliklig at fornye Folke-Glandsen, er det dog kun som et Stjerne-Skud, og haver ingen Varighed. Saaledes kjende vi alle de sidste Græker og Romere, og er Britternes Arthur fabelagtig, saa er Angel-Sachsernes Alfred, og, for at blive snart færdig, Polakkernes Koziuzky og Schweitsernes Reding det saameget desmindre; men dog vil jeg oplyse det med nordiske Exempler, som jeg tør forudsætte, er alle ordenlige Læsere bekjendte, eller vil dog snart blive det.

34Efter en dunkel Oldtid, med store Sagn om straalende Bedrifter, har Danmark endnu under Knud den Store et glimrende Navn, men nedsynker i det følgende Aarhundrede til en saadan Vanmagt, at Rygboer og Pommerinker ei blot raade paa Rigets Strømme, men husere i Landet omtrent som de lyster. Da reiser Folke-Aanden sig med Valdemarerne, med de store Tvilling-Brødre og deres Følge-Svende, men endnu under Valdemar Seier synker Folket atter sammen, og reiser sig først efter tre Aarhundreder ved Bibel-Staven med Morten Luther, hvad netop udgjør en Deel af det historiske Jær-Tegn, vi have for os.

Gaae vi til Norge, da er det ligedan, thi der see vi Helte-Aanden øve sine Bedrifter uafbrudt til Harald Haardraades Fald, og vi spore den selv midt i den følgende Forvirring, men da det synes, som Hakon den Gamle skal fornye Rigets Glands, er Alt forbi med hans Død, og der reiste Riget sig ei engang ved Bibel-Staven, saa vi kan aldrig ønske os et klarere Exempel paa, hvilken underlig Ting det er med den Aand, der vel kommer og farer usynlig som Vinden, men vender sig ikke med den, og erstattes ei selv ved ædel Følelse og sindrig Kløgt, end sige af reen Luft og haardføre Kroppe.

Betragte vi endelig den europæiske Christenhed, som den i Middel-Alderen betragtede sig selv, som et verdsligt Christus-Rige, da havde Den ogsaa en Daads-Tid i det ottende, niende og tiende Aarhundrede, men da Kors-Togene, i Slutningen af det Ellefte og i det Tolvte, syndes at skulle fornye den ret glimrende, var ogsaa det forbi, saa end ikke Tyrkernes Indtog i Constantinopel kunde vække et levende Minde derom.

Saaledes i Aandens verdslige Retning, og nu i denseiendommelige, som er det levende Troes-Forhold mellem Himmel og Jord, mellem det Synlige og det Usynlige, 35da veed man nok, det finder kun Sted, saalænge Guddommen i Skjaldene selv kalder Præster, ligesom det ikke er Sommer en Dag længer end Fuglene de syng; men naar jeg undtager Norden, som har sin egen Skik, og hvor Eivind Skaldaspiller rigtignok sang ganske smukt om Aserne ved Hakon Adelsteens Grav, da veed jeg intet Hedenskab, hvor Ilden paa Alteret, naar den een Gang var slukket, tændtes igjen, og selv i Norden var Eivind kun en Svale, som gjorde ingen Sommer. Hvor nu Lov-Sangen forstummer, der synker enten Templet i Gruus, eller Folket synker i Støvet derinde, mens Konsten stiger, ja stiger saa høit, at man gjør Guder af Stok og Steen, og begge Dele smile da sædvanlig de Klogeste ad, men pleie dog gjerne at rose Skjaldenes Kvad, hvis man har dem opskrevet, beklagende kun, at de spildte saamegen Roes paa Indbildnings-Kraftens Fostre, som mange skikkelige Folk kunde havt Godt af, naar den var blevet anvendt paa dem, eller dog paa Agerdyrkning, Haandværker, Handel og Søfart, Oversvømmelser og Veir-Skifte, og andre saadanne sublime Ideer af den virkelige Verden.

Kun det Gamle og det Ny Testamentes, ved Christus og Apostlerne paa een Gang forunderlig adskilte og dog sammenhængende, Folk gjør herfra en mærkelig Undtagelse, thi tør man fæste historisk Tro til Jødernes hellige Bøger, og det maa man vel, naar man ikke vil slaae en grov Streg over hele den gamle Historie, da levede den ældgamle Tro vidunderlig op hos dem, efter den babyloniske Udlændighed, uden anden optænkelig Grund, end den, at Jehovah var virkelig den Guders Gud, deres Skjalde havde lovsjunget, og at Begivenhederne maae øiensynlig have besejlet de Skjaldes Frem-Syn, som i Øvrigt var saa haarde mod deres eget Folk, at der hørde meget til at canonisere dem. Denne forunderlige Høst-Vaar og Efter-36Sommer i Vinter-Tiden, som vi kjende af Josephus og de apokryphiske Bøger, og hvis Uger vi er nær ved at kunne udregne med Romer-Tal, den er aabenbar langt vanskeligere at komme videnskabelig fra, end alle de Mirakler baade Moses og Elias gjorde; thi om dem kan man dog sige, at noget Lignende har ogsaa andre Folks Digtere vidst at fortælle om Gudernes og Halv-Gudernes Alder, men med Makkabæer-Tiden, Serubabels-Templet, Syrachs Viisdom, Rabbin-Exegesen, og alt Saadant, der, i Sammenligning med

Propheternes Taler og Old-Historiens Indhold, neppe synes værdt at nævne, dermed gaaer det Israels boglærde Fiender, som det gik de ægyptiske Koglere med Krybet, hvori de maatte kjende den Almægtiges Finger. Saaledes mener jeg, er det ogsaa med det Lutherske Tids-Rum i Kirken og Skolen, der heller ikke taaler at sammenlignes med den christelige Old-Tid, som Eusebius beskriver, og hvoraf ikke blot Troen og Sacramenterne sikkert er en Levning, men hvor dog upaatvivlelig ogsaa det Ny Testamente, og mangen anden besynderlig, dermed nøie sammenhængende Skrift har hjemme; thi dette, i aandelig Henseende saa fattige og matte, Tidsrum har ikke alene ført sine Tanker og Begivenheder til Bogs, men indpræntet dem saa dybt i Historiens Hukommelse, at de hverken lade sig glemme, forbigaae eller omsætte, og den christelige Troes Fiender kan da ikke nægte, at det Tids-Rum, hvori den christelige Tro, som vi bekjende, og det Ny Testamente har hjemme, er virkelig blevet fortsat i det Lutherske, med et Liv og en Kraft, der vel er ubetydelig mod det Liv og den Kraft de vidne om, men dog saa himmelvidt forskellige fra hvad der efter Døden timedes andre Religioner, som en Vandring paa Krykker er fra et Leie i Graven, med Orme under og Madiker over sig. Medens det kun for boglærde Folk med Aand er indlysende om de Skrift-Kloge 37 i Makkabæer-Tiden, at de umuelig selv kan have gjort de Skrifter, de øse deres Klogskab af, eller digtet de Psalmer og Prophetier, der ligesaa øiensynlig forudsætte Liv og Aand, som Paraphraserne det Modsatte; saa er det derimod en tør, for alle tænkende Læsere strængt beviislige, historisk Sandhed, at de Lutherske Skrift-Kloge ligesaa lidt har skrevet det Ny, som det Gamle Testamente, og at de heller ingenlunde har gjort enten de tre Troes-Artikler, der staae i Pavens Catechismus saavel som i Luthers, eller Noget af hvad vi med Catholikerne i Kirken lægge Herrens Navn til; og at vore Skrift-Kloge heller ikke har gjort de Skrifter, hvormed man bestreede dem, og som tillægges de gamle Kirke-Fædre, det tør man dog ogsaa dristig forudsætte. Morten Luther var altsaa aabenbar en Kæmpe for den gamle christelige Tro, hvis Hellige Skrift, paa Ebraisk og ebraiserende Græsk, noksom beviser, at den virkelig er kommet fra Øster-Leden, hvor vi har gyldige Vidnesbyrd for, at Jøderne, som have det Gamle Testamente tilfælles med os, indtil for halvattende Aarhundrede siden, udgjorde et eget monotheistisk og monobibelsk Folk. For denne ældgamle Tro, som vi, af Love og Strids-Skrifter imod den, klarlig see var vidt udbredt i Romer-Riget, længe før dets Undergang, og som ei alene indtog Dets senere Beherskere, men ogsaa Dets Ødelæggere, for denne Tro var Luther en Kæmpe, og vandt en mageløs glimrende Seier, som er aldeles uforklarlig, naar man ikke forudsætter, at denne Tro, som han paastod, havde Sandhedens Aand til Stifter, og den guddommelige Kjærligheds almægtige Aand til sit Livs-Princip!

Vi finde nemlig ved Bogtrykker-Konstens Begyndelse, paa Over-Gangen mellem det femtende og sextende Aarhundrede, en kolossalsk Christus-Kirke i Ruiner, hvorom vi kun have en lyslevende Forestilling, da det kun var Brud-38 Stykker deraf Reformatorerne bemægtigede sig, og restaurerede til Smaa-Kirker, efter deres Begreb om den forfaldne Christ-Kirkes oprindelige Skikkelse, medens Hoved-Stykket endnu ligger i Ruiner for vore Øine, under Navn af den Latinske eller Romersk-Catholske, den Græske, og den Engelske Kirke. Det nærværende Øieblik er endogsaa langt mere skikket til at afbilde Stillingen ved Reformationens Ophav, end noget Øieblik i Mellem-Tiden, fordi den nærværende kirkelige Tilstand er et næsten fuldstændigt Skygge-Billede af Tilstanden i det sextende Aarhundredes Begyndelse. Da som nu kæmpede Korset og Halv-Maanen om Grækenland; da som nu sad Paven paa Capitoliet med Jupiters-Fagter til en Alt sønderknusende Torden, hvis Lyn man dog kun saa paa Papiret; da som nu bøiede Konger og Fyrster sig theatricalsk for Christi Statholder, som et Phantom, man deels for Pøbelens Skyld maatte skaane, deels til Pøbelens Ave med Held kunde bruge; da som nu var der en hørøstet tydsk og gallicansk Opposition mod den Romerske Curie; da som nu vilde Kongen af Engeland selv være Pave i sit Rige og trættedes med ham i Rom om Bisp-Stolene; da som nu udgjorde Europas store Stater ligesom Brudstykker af en stor Kirke-Stat, der vel ved verdslige Midler stræbde at afrunde sig til uafhængige Riger, med en passende Stats-Kirke, men stødte derved paa saa mange uovervindelige Hindringer, at man godt seer, det maa være sandt, hvad Historien melder, at disse Stater udgjøre Brud-Stykker af et gammelt Verdens-Rige, hvor Folkene med Flid var sammenblandede, overvældedes af Barbarer, og vandt kun ved Christendommens Hjælp en nogenlunde statsmæssig Forfatning, som truer med at opløse sig, saasnart man rører ved Kirke-Baandet. Christelige Skrift-Kloge maae herved nødvendig tænke paa de underlige Ord i Daniels Bog, om et saadant opløst Verdens-Rige, der lignes 39 ved et sønderknuset Billede af alskens Malm, paa Been af Leer, i hvis Chaos Jernet og Leret forgjæves stræber at forene sig; thi det være nu Spaadom eller ikke, saa er det et levende Billed-Udtryk for en klar historisk Sandhed.

Vi maae da gaae ud fra den velgrundede Forudsætning, at, naar man undtager vort Norden, var Hierarchiet det fælles Stats-Grundlag i Europa, vi maae huske, at Pave-Magten ene hvilede paa Christus-Troen, da Paven kun havde Magt saavidt og saalænge han ansaaes for Christi Statholder, og vi kan da skjønne, at dette besynderlige Christus-Rige stod for trehundrede Aar siden paa Randen af en Undergang, der, efter al menneskelig, historisk, Regning, var uundgaaelig. Folke-Troen paa Christus havde vel engang været levende, hvad vi blandt Andet kan see af de old-christelige Digte paa de ny-europæiske Tunge-Maal, men det var næsten ganske forbi, endog i Spanien og Italien, hvor dog Kampen med Maurer og Saracener længst havde vedligeholdt den christelige Begeistring, saa den almindelige Christendom var død Kirke-Tjeneste, hvorved det Synlige traadte i Steden for det Usynlige, Pave og Geistlighed i Steden for Christus og alle Helgene. Hvorledes Geistligheden maatte være, før det kunde skee, end sige da, naar det var skedt, maatte man nu vel kunne gjætte sig til, men det behøves ikke, thi hvad den catholske Geistlighed, trods Reformationen, er endnu, borger os for, at de lutherske Beskrivelser maae være træffende, og den Tids

Geistlighed har desuden i Reformationens-Kampen selv indpræntet os, hvad den var. At der, under saadanne Omstændigheder endnu er en Theologi, kan vel forundre os, men betænke vi, hvilken aandelig Kraft Christendommen engang maa have havt, for at tæmme og civilisere de raae, bomstærke Barbarer, som knuste Romer-Riget, og kjende vi Noget til de Christnes hellige Skrift, samt til den old-christelige, 40saavel latinske som græske Litteratur, der nødvendig maa forskrive sig fra Romer-Rigets Dage, da undrer det os ikke; thi vi finde, at hiin Theologi aldeles svarer til Kirke-Statens forfaldne Tilstand. Troen er sædvanlig saa godt som glemt: er ei sjelden paa en lidt forblommet Maade nægtet, og betragtes i det Hele, som de gamle Philosopher betragtede hver sit Lands Hedenskab, der enten ganske maatte overlades til Præsterne og Pøbelen, eller afvindes en figurlig Side, som et mythisk, eller poetisk Udtryk for en eller anden moralsk eller philosophisk Sætning; Skriftens Grund-Sprog var hardtad ubekjendte, dens historiske Deel ringeagtet, og den Dogmatiske en Tumbleplads for tom Spidsfindighed, medens Theologernes Hoved-Sag var, at vise hinanden, hvor kloge man ogsaa uden Tro og Bibel kunde være, og hvad der, skjøndt det klang paradox eller selvmodsigende, dog, naar man forstod sin Dialectik, lod sig forsvare. Vel sad der nogle Boglærde hist og her i Krogene, i Kloster-Cellerne, som af ganske Hjerter hadede denne hedenske og tomme Skolastik, havde selv erfaret Christendommens aandelige Kraft, og fundet dens Virkninger paa det troende Menneske guddommeligt beskrevet i Bibelen, ja, selv paa Høiskolerne træffer man Enkelte af Disse, der havde Hoved og Skarpsindighed nok til at holde Dialectikerne Stangen; men da de fandt Theologiens Grund-Princip i deres egen uendelige Erfaring, kaldte man dem Mystiker, og gjorde med Rette Indvendinger mod et saa vilkaarligt Grund-Lag for en stræng videnskabelig Udvikling, ligesom ogsaa deres Munke-Moral var uforenelig med et kraftigt Borger-Liv. Denne mystisk-bibelske Opposition, saavel mod den skolastiske Theologi, som mod Geistlighedens Verdslighed og Guds-Dyrkelsens Mechanisme, var, under Christus-Rigets Forfald ganske i sin historiske Orden, og havde længe før Luthers Dage havt større Virkninger end man skulde formode, thi 41Valdenser og Hussiter er unægtelig store kirkehistoriske Phænomenener; men selv Hussiterne, som dog aandelig havde bemægtiget sig hele det bøhmiske Folk med Høiskolen i Prag, nedsank dog, i et halvt Aarhundredes Løb, til et halv taalt, halv undertrykt pietistisk Parti, uden Aands-Kraft og Videnskabelighed. At nu den lutherske Opposition kom til at overgaae den Hussitiske, ligesaameget i Kraft og Varighed, som den Hussitiske overgik den Valdensiske, det vilde være urimeligt, hvis Christus-Riget virkelig havde bestaaet af eensartede Dele, thi da maatte, efter Regelen, hver følgende Opposition blive mattere end den foregaaende; men uagtet det her omvendte Forhold altid vil blive et Særsyn, lader det sig dog nogenlunde tilfredsstillende forklare af en dybere Natur med større Aands-Kræfter, hos den bøhmiske end hos den franske, og atter hos den sachsiske end hos den bøhmiske Reformator, og af en lignende Forskjel mellem deres Landsmænd. De Omstændigheder, under hvilke Luther reiste Aandens og Skriftens Banner mod Kirkens Hedenskab og Verdslighed, og da i det Hele mod det aandløse Hierarchies uchristelige Aag, de var virkelig i visse Henseender gunstige, da de verdslige Fyrster syndes aldeles kiede af Paven, da man overalt knurrede over de Romerske Udsuelser, klagede over Geistlighedens Lumpenhed og smilede eller loe høit ad dens Uvidenhed, der var saameget mere afstikkende, da Constantinopolitanske Lærde havde udbredt nogen græsk Sprog-Kundskab paa Høiskolerne, og da Bogtrykker-Konsten lettede Ideernes Omløb. Intet af alt dette vil vi fortie eller lade være uændset, thi det er unægtelig Omstændigheder, som staae i allernøieste Forbindelse med Reformationen, men de forstærke snarere Vidnesbyrdet, end de svække det, da ethvert heldigt Sammenstød af Omstændigheder, hvorved Udførelsen lettes af noget langt Andet og Større, end de kunde avle, vist 42nok hentyder paa et begunstigende Forsyn. Det vilde nemlig slet ikke undre os, om alle Verdens-Fyrsterne havde benyttet sig af Luthers kraftige til Borger-Livet fast knyttede Opposition til at styrte Paven, inddrage Kirke-Godserne, og ordne en dem behagelig Stats-Kirke, og ei meget burde det undre os, om Sprog-Kundskaben, tilligemed de gamle hedenske, græske og romerske Skrifter, havde, ved Bogtrykker-Konsten og den tilbagevundne Troes-Frihed, hurtig udbredt sig, og virket en hedensk-classisk Oplysning hos alle Bog-Lærde, Ligegyldighed for Christ-Kirken i hele det ny Europa; thi det var, hvad man kunde vente; men at Pave-Thronen netop ved Oppositionen befæstedes, at de naturlige Følger af den indbrudte Vantro og Romer-Bøggernes Forgudelse forsinkedes i hele tre Aarhundreder, at der i Jesuiterne reiste sig en ny, aandelig Støtte for den pavelige Steen-Kirke, og at der midt i Pavedømmet udviklede sig en kirkehistorisk Theologi og en borgerlig Moral, der, om ikke opslugde, saa dog fordunklede Skolastiken, see, det er, for en Historiker, et forbausende Vidnesbyrd om, at den jordede Christus-Tro virkelig opstod som en Lazarus af Graven, og kundgjorde for Venner og Fiender, at denne Sygdom, skjøndt aabenbar en Forraadnelses-Feber der lagde sit Bytte i Graven, var dog ikke til Døden, men skulde kun aabenbare den Eenbaarnes Herlighed. Dog, skjøndt jeg ikke maa fortie, at Reformationens Virkning paa Pavedømmet, ei til at nedbryde men til at styrke det, er netop det umistæneligste og gyldigste Vidnesbyrd om Christus som Livets og Dødens Herre, saa maa jeg dog heller ikke glemme, at denne Syns-Maade er saa afvigende fra den sædvanlige, og saa stridende mod en dybt indgroet videnskabelig Fordom, at den vil have ondt ved at vinde netop de alvorlige Læsere, før en ordenlig Kirke-Historie, der forholdt sig til dem vi har, som Luthers tyske Bibel til dens Forløbere, 43før den gjør Udslaget. Til Lykke behøver vi imidlertid ikke at regne det saa nøie med Stedet, hvor det kun gjælder om at see den christelige Troes Glands og Kraften af dens Virkninger; thi det gaaer dermed, som med Solen, hvis Virkninger midt i de koldeste, mørkeste Skove vistnok grundigst bevise Dens Magt, men hvis Mirakler paa den aabne, frugtbare Mark, dog er store nok til at undres over, og har den Fordeel at være frydelige. Det Sidste er og Grunden, hvi jeg beder Læseren, som sædvanlig, at tage sit Stæde i Danmark, hvorved man baade undgaaer en besværlig Udenlands-Reise, og kan fra de grønne Høie glæde sig ved, at der ogsaa voxer Korn paa Heden, uden dog at ønske sig did, for klarligere at spore den Kraft fra Oven, hvis Uundværlighed selv den frugtbareste Mark tilstrækkelig bevidner.

Uagtet derfor den i og ved Luther oplivede Tro, for mine Øine, klarest aabenbarer sin Guddoms-Kraft i Pavedømmet, dernæst i Zürich og Genf, hvor man igjen piinde Livet af Den, og hudflettede Kæmpen, ved hvis Seier man havde vundet Frihed til at følge sit eget Hoved, og dernæst i Sachsen, hvor man stræbde, saavidt mueligt, endnu før Luther døde, at komme ud af det levende Samfund med ham; desuagtet vælger jeg helst at betragte Mirakelet, hvor det for menneskelige Øine er mindst, nemlig i Danmark, fordi Vidnesbyrdet der, efter min Følelse, vinder mere i Liv end det taber i Glands!

Ingenlunde kan det dog hermed være min Mening, at oversee de to forbausende Kæmpe-Værker af Troens Aand i Luther, hans tydske Bibel nemlig og hans tydske Psalme-Bog; thi hvem der har mindste Forstand paa, hvad det vil sige at skabe et levende Bog-Sprog, hvor man har et dødt, og deri at oversætte en ældgammel Bog fra fremmede, døde og kun lidt bekjendte Tungemaal, hvem 44der har mindste Forstand paa Sligt, maa bøie sig dybt for en Aand som Luthers, og naar man hører ham i de lifligste Toner lovsynge den glemte Herre og hans Helte-Gjerninger, og naar man seer ham trodse Verdens-Magten, og trøste sig over et pinefuldt Levnet, ja smile over det, ved Troen, den, som det syndes, døde eller dog forældede Tro paa Galilæeren, da hører der vist meget til, ei at slaee sig for sit Bryst, og som Hovedsmanden under Korset, bekjende, det maa dog nok have været Guds Søn, der, efter fjorten, femten Aarhundreders Forløb, fik et saadant Efter-Mæle, ikke ved Jordans Flod, men ved Elben, hvor Karl den Store reiste Korset over Been-Husene, til et Vidnesbyrd, at det var i den Korsfæstedes Navn og til Hans Ære, han havde slaet Sachser, som Bønder slaee Korn, og gjort deres gamle Kongerige til et frankisk Hertugdøm. Sandelig, det var alt store, forunderlige Ting, at man i Middel-Alderens Dunkelhed kunde drømme sødt ved Elben om Daaben i Jordan til et evigt Liv, og opstod der nu efter Drømme-Tiden en klarøiet, kraftig, patriotisk Skjald og Bøglærd, da maatte han, efter al Rimelighed, snarere stræbt at udslette end at opriske den Tro, der havde grundet de Fremmedes Herredømme, og lænkede endnu Tydskland til det forhadte Rom. Her sammensmelter hos Luther det personlige Vidnesbyrd med det Kirkelige og Videnskabelige, han laande sin Pen og sin Tunge, og vil, jo klogere man bliver paa det forunderlige Menneske-Liv, des høiere tale for den Tro, der maatte overvinde en Kæmpe som Luther, før den ved ham kunde seire; men man er i vore Dage saa vant til at ansee slige Mirakler for ingen Ting, og alle poetiske Naturer for Fusentaster, som kan blive til hvad det skal være, og gjøre de vidunderligste Ting, uden at den dertil hørende Kraft beviser det Mindste, man er saa vant dertil, at 45det for Øieblikket neppe nytter, at beraabe sig paa Luthers Opvækkelse, end sige da paa Christi Opstandelse!

Sæt derfor, det gik naturligt til, at den vidunderlige, i Kirke- Ruinerne og Kloster-Cellerne begravne Tro, opstod saa lyslevende og kraftig i Luther, for dog at tugte sin lumske Avinds-Mand, den selvgjorte Christi Stat-Holder, og vise Verden, hvad det var for et Liv, man havde mistet, hvad det var for en Kraft, man trodsede, saa er det dog tvertimod alle historiske Regler, at denne Kæmpe for det Udlevede, der ovenikjøbet henviste til en Bogstav-Skrift, som det store guddommelige Vidne, at han kunde begeistre Andre, end sine nærmeste Paarørende (sin egen Folke-Stamme) for den gamle Tro, eller selv dem meer end øiebliklig, saa naar Tydskland, ved Hjelp af Keiseren, havde faaet en af Rom uafhængig Stats-Kirke, hvor man lod Messen fare, Munkene gifte sig, Billederne falde, og Theologerne trættes om Bibelen, medens man seculariserede Kirke-Godserne, ombyttede den ny Romer-Ret med den Gamle og Legenderne med de classiske Skrifter, da havde det alt været store Ting, og vilde Fyrsterne i andre Lande gjort Keiseren det Mester-Stykke efter, maatte det rimeligviis gaaet dem, som det i vore Dage gik Joseph den Anden, der vilde efterligne Churfyrsten af Sachsen. Nu derimod var alle de store kronede Hoveder, i Tydskland, Frankrig og Spanien, enten for bange eller for blinde til at holde med Luther, selv Schweitserne sluttede sig kun halvveis til ham, og blev ham siden værre end Paven, og knap var Luther død, før hans tydske Venner overvældedes af Keiseren, saa at der endnu hundrede Aar efter hans Død skulde slutes en Vestphalsk Fred, hvorved Luthers aandelige Legeme (Corpus Evangelicorum) efter en Trediveaars-Krig hævdede sig Sæde og Stemme paa Fyrste-Bænken i Regensburg, det var alt for urimeligt, 46til at det ikke skulde kundgjøre en høiere Kraft i Luthers Tro, end han besad. Men for at dette kunde skee, maatte da og Kongerne i Norden udbyde Leding for Luthers Tro, hvad neppe kunde skedd i det syttende Aarhundrede, hvis den i det Sextende kun var brugt herinde til at gjøre Guld af Kirke-Jord, mynte Penge af vasa sacra, gjøre Bisper-Tiende til Konge-Tiende og Kirke-Patroner til Kirke-Eiere. Men at Luthers Tro i det sextende Aarhundrede havde gjort ganske anderledes Mirakler i Norden, det er ogsaa, trods al hedensk Rimelighed, ganske vist, og, hvem der ellers ikke vidste det, maatte dog allerede kunne slutte det deraf, at der endnu i det nittende Aarhundrede har været Folk herinde, som ikke blot for ramme Alvor berømde Luthers lille Catechismus, men bekjendte og besang endog temmelig levende den deri beskrevne Tro. Om det Sidste, som, efter det attende Aarhundrede, er reent af Lave, skal vi siden tales ved; men her maa jeg bemærke, at Luthers Tro selv herinde, med meget skrøbelige Redskaber, fremtryllede et Dansk Bog-Sprog, hvori det vel, da vi ingen Luther havde, naturligviis ikke lykkedes at frembringe en Dansk Bibel, der kunde maale sig med hans den Tydske, men som man dog alt i Christian den Tredies Bibel maa høilig forundre sig over, naar man lægger den ældre Fordanskning, (som nu præntes) ved Siden, og som man kun behøver at kjende af de apokryphiske Bøger i vore nærværende Oversættelser og af Anders Vedels Saxo, for at see, at ikke blot Luthers Skrifter, men ogsaa hans Aand reiste udenlands og gjorde Mirakler. At Hans Tausen, og hvem det ellers var, kun maadelig oversatte og efterlignede Luthers Psalmer, det følger af sig selv, da de ikke var Skjalde, men at de vilde gjøre sig den Uleilighed, og at Folket takkede dem derfor, og sang i et Par Aarhundreder de maadelige Psalmer med Fryd og Gammen, det er høist mærkeligt, og vidner, om jeg ikke tager meget feil, netop hørøstet om, at Folk herinde havde Luthers

Tro forunderlig kjær, saa om den vilde de gjerne baade læse og sjunge, hvor tung saa end Bogen faldt at nemme, og hvor fattig saa end Rimet klang. Men see, om de ikke dog fik Lutherske Psalmer i Danmark, der klang nok saa høit, og rørde nok saa dybt, som de af Tydskernes store Mester-Sanger, og fik dem, hvad der er det allerurimeligste, da man i Sachsen var nær ved at lægge de Lutherske Psalmer af, fik dem sidst i det syttende og hen i det attende Aarhundrede, saa en klog Hedning, der ikke vilde være Christen, maatte fortvivle over Kingos og Brorsons lutherske Psalmer, som unægtelig vidne om, at endnu tohundrede Aar efter Luthers Død kunde hans Tro begeistre Folk i Danmark. Troen har saameget mere Ære af dette Vidunder, som baade Kingos Riim om andre Ting, og hele den Danske Literatur i det syttende Aarhundrede klarlig viser, at Den var det Eneste, der kunde begeistre Folk herinde, saa man behøver neppe at huske, at Holberg, i vor Digte-Konsts Historie, skulde danne Overgangen fra Kingo til Brorson, for at see, at den Danske Kirke-Klokke ligesaa lidt som Holmens gik med Verdens gode Klokker, men snarere efter Viseren paa den gamle Jøde-Konges Sol-Skive, som man vel husker, skal være gaaet endeel Streger baglængs, hvad vist nok klinger æventyrlig, men hvad man dog neppe loe ad, da Holbergs Landsmand, Nordahl Bruun, i det nittende Aarhundrede prækede vældelig derom i vor Frue-Kirke! Dette, at Luthers Tro endnu i det nittende Aarhundrede fandt levende Prædikanter i Norden, saa Den i Nordahl Bruun var en sand kirkelig Stærk-Odder, der, paa Lidet nær, fyldte sine trehundrede Aar, det er vist nok ikke det klareste 48Vidnesbyrd om denne Troes guddommelige Sandhed, men dog det kraftigste, især da Præste-Rækken i Luthers Aand ikke engang, som det tegnede til, sluttedes med Biskop Magne Thors-Søn den Anden i Bergen (som man vel maa kalde Brun, naar man kjender Magne den Første i Kong Sigurd Jorsalafars Tid) men gjenfødtes til hans store Glæde i en Dansk Præste-Søn, der, efter et kort Hedenskab, vendte tilbage til Luthers Tro, trodsede med den hele sin Tidsalders modsatte Oplysning, og beviste derved unægtelig, at den for steendød udraabde Tro endnu i det nittende Aarhundrede havde baade Liv og Kraft Nok til at begynde et nyt Levnets-Løb, og fatte Haab om en levende Virksomhed, ei mindre eller kortere end den, det Lutherske Tids-Rum i Historien aabenbarede. At jeg nu ikke engang behøver at nævne den Danske Capellan i det nittende Aarhundrede, der ei blot slog Harpen til Luthers Ihukommelse, og rørde Tungen til den gamle Troes Opvækkelse, men stræbde virkelig paa en Maade med sin lille Finger at dreie Viseren paa den store Sol-Skive tre Streger tilbage, efter Kirke-Klokken i Vittenberg, at jeg ei behøver at nævne ham, for at være vis paa, den nordiske Læse-Verden veed hvem jeg mener, det beviser vel ingenlunde, at han havde Ret, men dog unægtelig at han havde Kraft, og man vil udentvivelig finde, han beviiste ikke ilde, at Sandhed nødvendig maa have mest Kraft i Aandens Rige, saa der maa det stærkeste Ord altid være det sandeste, da Sandhed i sit Grund-Begreb hverken er meer eller mindre end Udtrykket af den ægte Virkelighed, i Modsætning til Løgnen som kun aabenbarer en falsk Virkelighed, et tomt Hjerne-Spind, hvori der slet intet Virkeligt er, undtagen den til det tomme Hjerne-Spind og Sammes Aabenbarelse misbrugte Kraft, der nødvendig maa have sin Drot i Sandhed, og kan da 49umuelig i Grunden være uafhængig deraf, end sige overgaae den Kraft, hvormed Sandheden virker. At saadanne Ord, skjøndt de høre til de klareste hvormed vi kan beskrive aandelige Ting, synes de fleste mørke, det har sin naturlige Grund deri, at man maa være oplagt til Grublen, og øvet deri, for ret at kunne skille Ordene, som betegne de evige Grund-Begreber, fra den Betydning de i Livs-Gjæringen, i det daglige Liv, nødvendig har, og hvem der ikke kan det, men tager Ordene: Sandhed og Løgn, Kraft og Virkelighed, i deres dagligdags Betydning, maa saameget lettere tage feil af Meningen, som Kraft og Virkelighed sædvanlig tænkes i uadskillelig Forening med haandgribelige Ting; men skjøndt dette skal lære os, ei at vente store Virkninger af vor Grublen og Tanke-Drøftning (Speculation og Abstraction) maae vi dog hverken opgive dem, eller opgive Haabet om, ved Hjælp af Ordet, ei blot efterhaanden at gjøre os forstaaelige i den boglærde Kreds men ogsaa at bringe dem i Forbindelse med det aandelige Liv, hvorfra de vel ere udspringende Betragtninger, som let kan komme dødfødte til Verden, men maae dog nødvendig i Sandheds Tjeneste ved Sammes Kraft kunne føres tilbage til det Liv, hvorefter de udsprang og er i Grunden ogsaa levende knyttede til. Det er nemlig vist, at Ordet er Moder til al ægte Speculation, og saasomt vi har besindtet os paa, at Ordet, skjøndt usynligt og uhaandgribeligt, dog ei alene er noget Virkeligt, men det vidunderlige Kraft-Redskab for hele den høiere menneskelige Virksomhed, ligesaa vel i Tingenes som i Begrebernes, ligesaa vel i Følelsens som i Tankens, ligesaa vel i Livets som i Dødens Verden; har vi først besindtet os herpaa, saa Ordet svæver for os som det Levende der ligger os paa Tungen, og hvis Død-Tegn det kun er vi see i Bog-Staven, da har vi i Skrivers-Pennen 50fundet Nøglen til den underlige Dør mellem de Levendes Land og de Dødes Rige, og kan, om vi fik Magt til at bruge den, dermed aabne en Forbindelse, der vel seent eller aldrig heneden kan blive som en Lande-Vei, men dog en banet Gang-Sti, alle Boglærde, ved Hjælp af gode Førere, maae kunne lære til Gavn og Glæde at benytte sig af.

Er nemlig Ordet i sit Grund-Begreb ei blot det store Tanke-Redskab, men ogsaa det kraftige Livs-Organ, som vi kalde aandeligt, naar det levende udtrykker usynlige, aandelige Ting, (Idee) da kan ogsaa enhver sand Idee udtrykkes levende i Ordet, naar vi i vort Moders-Maal kan finde et Ord, som, taget i sin Grund-Betydning, svarer dertil, thi uagtet ei Alle kan i Tankerne adskille Grund-Betydningen fra den Gjængelse, vil de dog omtrent fatte Meningen, fordi begge Betydninger i Grunden er Eet. Her kommer Bibelen ei blot de christelige Boglærde til Hjælp, men har, i Forening med Troens levende Ord, al Æren for den store Opdagelse; thi deels er det jo af Skriften vi har lært, at Ordet er ligesaa vel den guddommelige Kilde til Menneske-Livet, som til Lyset i vor Tanke-Gang, og at Sandhed, Kraft, Kjærlighed, Frihed, og alle Ideer, maae tænkes levende, uhaandgribelige, grundenige, i Guddommen, for at opfattes saavel i deres Fylde som i deres Reenhed, og deels har netop de ængstelige Bibel-Oversættere, naar de ikke tillige vare aandløse, uden at tænke derpaa, skabt et Bog-Sprog om de aandelige Ting, som vore Dages Philosopher kun har vraget, fordi

det enten var dem for dybt, eller ei kunde tages i sin bibelske Betydning, uden at nedbryde deres anti-christelige Systemer. Den bibelske Philosophie har derved vundet det usigelig store Fortrin at kunne levende knytte sig til alle Bibel-Læseres Tanke-Gang, og da i Grunden til alle dannede Læseres, i den Lutherske Menighed, hvor Bibel-Læsningen har været saa almindelig, at den bibelske Tanke-Gang, enten den saa vælges eller vrages, er tusind Gange fatteligere end enhver anden, og staaer i kjærlig Pagt med det ved Samme uddannede Moders-Maal.

Her knytter sig en ny Betragtning naturlig til den Foregaaende, i det vi dristig tør paastaae, at, har Luthers Tro end ved sin aandelige Kraft øiensynlig overvældet os, og i det Mindste i tre Aarhundreder forsinket den vantro Philosophies og hedensk-classiske Humanitets Triumph, som, ved Bogtrykker-Konstens Indførelse, aabenbar stod for Dørren, saa har den Tro dog ingenlunde kastet os tilbage i Barbariet, men tvertimod udviklet os deraf, og selv skabt saavel det Bog-Sprog, hvori, som den Masse af Kundskaber, hvormed Den i det attende Aarhundrede bekæmpedes, og beskyldtes for at være Moder til al muelig Over-Tro, Vankundighed, Dørskhed, Sløvhed, og hvad den hele Løgnens og Dumhedens Børne-Flok monne kaldes. Denne Beskyldning var altsaa aabenbar falsk, og skal Oprøret mod den kraftige Fæderne-Tro, som vi skyldte al vor poetiske og videnskabelige Udvikling gennem tre Aarhundreder, skal det dog være forsvarligt, da maa man ogsaa soleklart kunne bevise, enten at Troen strider mod unægtelig Sandhed, eller at den dog er fordærlig for Menneske-Livet i høiere Forstand, moralsk betragtet, som en værdig Forberedelse til et i Sandhed og Kjærlighed evigt Liv. Begge Dele har man nu vist nok paastaaet, men hvad er en ubeviist Paastand, mod tre Aarhundreders, i en klar Historie sammensmeltede, Vidnesbyrd om, at denne Tro, der unægtelig dreier sig om Menneskets Kald til Hellighed, og Bestemmelse til et evigt Liv i de Retfærdiges Boeliger, at denne Tro ogsaa virkelig, i samme Grad som den var levende og kraftig tilstæde, skabte et dydigt, elskeligt og velgjørende Menneske-Liv, og fremfor Alt en dyb 52Ærbødighed for aandelig Sandhed, der aabenbarede sig i en hele Livet gestaltende Ærlighed, hvad umueligt kunde været Tilfældet, dersom denne kraftige Tro i Grunden havde begunstiget Løgn og Last. Om man derfor end havde beviist, hvad man dog kun forgjæves prøvede paa, at den christelige Tro efter al philosophisk Rimelighed maatte gjøre sine Tilhængere til menneskefiendske Sværmere, sikre Syndere, og lysskye Barbarer, saa vilde det dog kun have beviist, enten at Philosopherne ganske havde forglemt at adspørge Historien om hvad der i Menneske-Slægten er rimeligt, eller at de dog havde overseet, hvad Historien lærer om Forskjellen mellem Christendommens og andre Religioners Virkning, og i alle Tilfælde er det klart, at naar man nødes til at indrømme, at Luther og hans Discipler var i det Mindste ligesaa moralsk gode Mennesker, som deres Hudflettere, da har disse kun Skam af at ville afbevise deres Tro med deres Levnet.

Dog, der er vist Ingen af os, som i Grunden tvivler om, at vore lutherske Fædre jo, langt alvorligere end den nærværende Slægt, havde Domme-Dag og Evigheden for Øie, eller om, at de jo, i det Hele taget, var kydskere, sanddruere, trofastere, ærligere, gavmildere, hjælpsommere, og overalt mere samvittighedsfulde, end Folk er flest i vore Dage, saa, skulde deres Tro været vildfarende, maatte det sikkert kun været, fordi det evige Liv, hvorefter de tragtede, kun var et tomt Hjerne-Spind, der gjorde dem blinde for Menneskets rette Bestemmelse.

Her er Knuden; thi det følger af sig selv, at var der for Mennesker intet evigt Liv at faae, da var det et falsk Vidnesbyrd, at Gud har skjænket os det evige Liv, og at dette Liv er i Hans Søn, og var der vel et evigt Liv, men som ei fortjende at kjøbes paa det Timeliges Beskostning, da var de Christne forblindede Daarer, som opoffrede det Større for det Mindre.

Ingen af Delene vil imidlertid vore Verdslig-Vise være bekjendt, hvoraf vi dristig kan slutte, at det evige Liv maa være en naturlig Gjenstand for Menneskets Lyst og Haab, men hvem veed det ikke, at Folk nuomstunder sædvanlig enten nægte det evige Liv, eller tale dog saa nødig, saa tvivlsom og saa koldt derom, at det er klart, de enten maae trøste sig med, det er vel kun en Grille, eller haabe dog ei Stort deraf, saa hvis alligevel, som de Verdslig-Vise sædvanlig indrømme, Lysten til det evige Liv, og Haabet derom, er baade Stor-Seiglet paa Meneskets Adelskab, og Kilden til den ædelste Deel af Menneske-Livet, da gjør vor Tids-Alders Protest mod den christelige Tro ingenlunde Tids-Alderen, men netop Troen Ære!

Her maae vi da, som Alvors-Mænd, nødvendig standse, adspørge os selv, om vi har Lyst til at leve evindeligt, og, hvis saa er, belure de forbigangne Dage, for at høre, hvad de tale om, høre, hvorvidt de bebude eller fornægte det evige Liv.

At der nu, blandt alle Menneske-Millionerne, skulde findes en eneste Skabning, sig selv bevidst, der slet ikke ønskede at leve og see gode Dage evindeligt, det kan jeg umuelig troe, da det vilde være den latterligste Selv-Modsigelse man kan tænke sig, og forudsætte, at Personen ei engang havde nogen Forestilling om et behageligt Liv, altsaa slet ingen kjærlig Tilbøielighed enten til sig selv eller til noget Andet. Spørgs-Maalet er nemlig ikke, om vi ønske at kunne leve evig, som vi for Øieblikket leve, men om vi ikke i noget Øieblik have smagt en Livs-Nydelse, eller dog øiebliklig havt Forestilling om en Saadan, som vi ønskede at kunne give Evighed, og da nu Menneskene sædvanlig foretrække selv det elendigste Liv for Døden, 54kan der jo ingen Tvivl være om, at vi alle hjertensgjærne vilde evig nyde Livet i den høieste Fylde og under den behageligste Skikkelse, vi enten af Erfaring kjende, eller i Indbildningen tænke os det, frit for al Plage, al Indskrænkning og Kjedsommelighed, udstyret med Alt, hvad vi finde Favert og Frydeligt.

Naar altsaa et Menneske ringeagter, end sige da bespotter, Lysten til et evigt Liv og Løftet derom, da er det ingenlunde, fordi han jo selv føler Lysten, men enten fordi han, beruset af den øiebliklige Livs-Nydelse, slet ikke ændser Forskjellen mellem Liv og Død, mellem Timeligt og Evigt, eller fordi han mistvivler om, at der kan være nogen Evighed for det Liv han lyster at føre, hvilken Mistvivl da igjen udspringer enten af dette Livs kjødelige Beskaffenhed, eller af en Aands-Lamhed, der hindrer Ønsket fra at avle det tilsvarende Haab.

Heraf kan vi lettelig forklare os, hvi Haabet om et evigt Liv falder Barnet, og alle kraftige Folke-Færd i Barndoms-Alderen, naturlig, medens Oldinger sædvanlig enten skjælv for Døden eller trøste sig med den; thi i Barne-Sjælen leger Haabet altid paa Ønskets Moder-Skjød, og i Barne-Øiet er Livet baade saa naturligt og saa uskyldigt, at dets Ophør synes urimeligt, da Oldingen derimod baade har tabt Modet og Kraften til at hæve sig over den Mistro til det Evige, der naturlig udvikler sig af hans bittere Erfaring, saavel om Haabets Upaalidelighed, som om Jord-Livets Uværdighed til Evighedens Krone!

Medens vi derfor hos alle historisk berømte Folk, der blev det fordi de kundgjorde Kraft i tilsvarende Bedrift, spore i Barndoms-Alderen Tro paa et evigt Gude-Liv, hvori Mennesket kan blive deelagtig, saa finde vi ogsaa, at denne Tro hendøer med Slægterne i Tidens Løb, indtil den omsider kun svæver for dem som en Barne-Drøm, 55hvormed man vel et Øieblik veemodig smilende kan lege, men som man dog, naar den tages alvorlig, maa med bitter Spot forkaste.

Jeg veed det nok, man i det attende Aarhundrede haardnakket paastod, at det giktvertimod, saa Folkene i deres Barndom slet ikke tænkte paa Aand og Evighed, men hævede sig først som Oldinger til denne Høide; men Historien lader sig nu engang ikke omgjøre, og man gjør sig kun latterlig ved at paastaae, at Menneske-Slægten i sin Udvikling hverken har fulgt Menneske-Naturen eller en overnaturlig Magt. At endog Romerne, hvis bekjendte Tænke-Maade dog vel maa frikjende dem, om ellers nogen Kraft-Deel af Menneske-Slægten, for Hang til Sværmeri, at endog de i deres Barndom har drømt om et evigt Menneske-Liv, lærer Sagnet om Romuli Himmelfart; thi de, der gjorde den Fortælling, kunde umuelig gjort den, dersom de ikke havde haft nogen Forestilling om et evigt Gude-Liv, hvori Mennesket kunde blive deelagtig, og skulde denne Digtning gjøre mindste Virkning paa Folket, maatte slige Forestillinger ei blot være almindelig bekjendte, men ogsaa antagne.

Men, man meende kanskee blot, at Folkene i Barndommen ei kunde tænke sig noget Liv, enten for Guder eller Mennesker, uden at gjøre sig en sandselig Forestilling derom, saa det var først i deres videnskabelige Alder, hvis de naaede en saadan, de kunde hæve sig til Forestillingen om Guderne, som rene Intelligentser, og om Menneskets Anlæg til heri at ligne dem.

Upaatvivlelig var det saa med vore Verdslig-Vise, og deri havde de aabenbar Ret, men ligesaa aabenbar Uret i at kalde Evigheds-Begrebet levende, naar de tænkte Alt hvad der levende opfylder og bevæger Mennesket skildt derfra, og det gjør de jo, naar de tænke alt Sandseligt søbort, og forstaae ved Sandseligt ei blot det jordiske Haandgribelige, men ogsaa al synlig Skikkelse, indvortes Følelse, og lydelig Røst. En saadan Evighed maatte længe nok være guddomme lig, saa lader den sig dog kun male med Dødens sorte Farve: beskrive med Blæk, og Pennen maa nu understrege denne Bogstav-Udødelighed saa tykt som den vil, der udvikler sig dog aldrig i Evighed et evigt Liv deraf, som kan blive Gjenstand selv for Penne-Førerens Lyst og Haab; thi Pen og Bogstav er jo ogsaa sandselige Ting, Pennen kræver Haand, Bogstaverne Papir, og Hjertet kan umuelig føle andet end Gru for en Evighed, hvori det skal tilintetgjøres. Viis-Mændene, som sjelden er stærke i Moders-Maalet, og beklage sædvanlig, at ingen Tunge kan udsige hvad de vilde beskrive, hvis de kunde, de har da aabenbar taget Feil af Ordene, og kaldt Liv hvad der unægtelig er Død i aandelig Forstand, som Skilsmisse mellem Sjælen ∴ Selv-Bevidstheden, og Livs-Kraften ∴ Aand og Hjerte, og da denne Følelse nødvendig ved Beskrivelsen maatte paatrænge sig alle dem, der ikke over Beskrivelsen glemde hvad Talen var om, saa var det naturligt, at jo meer man grublede over den døde Evighed, desmindre Lyst fælde man til at tænke derpaa, og des høiere skattede man det nærværende Øieblik, som med al sin Korthed og Flygtighed dog havde Livets uerstattelige Fortrin, og hvis største Kjedsommelighed forsvandt som en Draabe i Verdens-Havet, naar man tænkte paa Den, en evig, Sjælen vitterlig Død nødvendig maatte medføre. Vel var Viismændene sædvanlig betænkte paa lidt Tids-Fordriv i den uendelig lange Evighed, men hvad kunde dog det forslaae, og hvad skal man heller have enten Lyst eller Kraft til at fordrive Tiden, end sige Evigheden, med, naar man fattes begge Dele. Og nu, hvilken Tids-Fordriv maatte saa ikke det blive, der beskrevs, som en uen⁵⁷delig Kamp mellem Fornuften og dens sandselige Tilbøieligheder, som jo er dens Lyst til Livet, altsaa, naar Gjenstanden savnes, et grueligt Helvede, der, naar Kampen er uendelig, ikke engang kan faae Ende, men avler den Smerte, de Gamle saa levende skildrede hos den bundne Prometheus, hvis Lever bestandig udvoxer saa meget, at den kan hakkes. Sandelig, det var intet Under, at alle Folk, der ikke havde en egen Lyst til at svæve mellem Himmel og Jord som Edderkopper i deres eget Hjerne-Spind, fik Nag og Lede til dette evige Dødning-Liv, og trøstede sig med, at man vel kunde undgaae det, ved ei som blinde Fluere at gjæste Spindel-Vævene (de metaphysiske Systemer) hvor det ene havde hjemme, trøstede sig med, at jo mindre man fordybede sig i sig selv, des sikkrere var man paa en evig Død uden Bevidsthed, der, i Sammenligning med det evige Liv, der skulde være en evig magtesløs Døds-Kamp, vel maatte kaldes en salig Hvile.

Saaledes er da den herskende Ringagt for det evige Liv aldeles i sin historiske Orden, men at den ikke

kan gjøre uden de tankeløseste og de ulykkeligste Mennesker ligegyldige ved Døden, det kommer aabenbar deels af det Lystelige, Livet selv under sin skrøbelige og dunkle Skikkelse har, og deels af den dybe Følelse, at hvor Livet er blevet sig bevidst, med Længsel efter evig og fuldkommen Nydelse, der er Døden unaturlig, og turde derfor vel være forbundet med en uforgjængelig Bevidsthed, vel ikke som en Lykke, men som en Straf og Plage.

I vor Tids-Alders Spot med Evigheden, Trods paa Døden, og hemmelige Gru for begge, er der da ligesaa lidt noget Forbausende, som i Grublernes atheistiske, pantheistiske, materialistiske, og idealistiske Systemer; thi disse Alderdoms-Tegn er os velbekjendte fra Grækenlands og Roms 58 Historie, og er tillige saa psykologisk forklarlige, at vi maae finde dem naturlige.

Derimod er det forbausende, af de apokryphiske Bøger, at see, det maa være gaaet anderledes i Palæstina; thi vel kommer det sikkerlig af Skade paa Øinene, naar man i Jødernes hellige Skrift ei kan finde Spor af et evigt Livs Haab, hos dem, der roste sig af den levende Guds Venskab, hvis Miskundhed varer evindeligt, men Vidunderet blev netop aldeles uforklarligt, naar man, med de nymodens Theologer, antog, at et Folk, der i sin Ungdom end ikke drømde om et evigt Liv, dog i sin høie Alderdom troede saa fast derpaa, at de heller vilde døe, end fornægte den Tro, og gik i Døden med frydeligt Haab om legemlig Opstandelse til et evigt Liv! Dette maatte vi reentud kalde psykologisk umuligt, og lod det sig derfor bevise, at Jøderne i deres Barndom ei, som Græker og Romere, ahnede og haabede et evigt Liv, da maatte ligesaa vel Syrachs og Tobias som Makkabæernes Bøger være uægte, skjøndt det var en høist urimelig Paastand. Antage vi derimod Jødernes hellige Skrift for sand, saa Elias virkelig foer til Himmels, og de Propheters Spaadomme øiensynlig opfyldtes som havde forkyndt Israels døde Been en ærefuld Opstandelse, da bliver Vidunderet forklarligt; thi ved guddommelig Beseigling og Stadfæstelse kan jo vel Menneskets naturlige Livs-Haab vinde en Kraft og et Liv, der trodser Døden, under alle Omskiftelser i Tidens Løb.

Ligedan er det med de Christne; thi vel kan man, naar man indrømmer Guddommeligheden af det Gamle Testamente, til Nød forklare sig en Opblusning af den hellige Ild i en Johannes den Døber, og, naar man vil nægte Evangeliernes Troværdighed, tænke sig Christus blot som Døberens kjødelige Sydskende-Barn, men Christendommens Udbredelse blandt Grækerne, Romerne, og andre 59 gamle Hedninger, bliver netop derved aldeles uforklarlig; thi hos dem kunde det evige Livs Haab, der var forsvundet under Tidens Løb og deres egne Viismænds Hænder, ja var selv til Leeg og Spot for deres sidste Digttere, der kunde det umuligt oplomstre, uden ved en overnaturlig Kraft, og at mene, en Saadan vel aabenbarede sig i Apostlernes Ord og Gjerninger, men ei i Mesterens, det var jo Daarskab. Enten maae vi derfor tage Christus for den omspaaede Messias, der virkelig aabenbarede en Herlighed som den Eenbaarnes, fuld af Naade og Sandhed, eller vi maae antage, at Historien om hele den christelige Old-Tid er forfalsket, baade af Venner og Fiender, saa det kun var hos de adspredte Jøder den christelige Tro, som en Forklaring af Patriarchernes, i Sandhed oplivede Haabet og gjorde moralske Under-Værker. Nu er dette vel umuligt, fordi Christendommen, ligesom Mosaismen, har havt den underlige Skik at balsamere sine døde Bekjendere, ikke blot med Pennen i en historisk Lignelse, men ligesom med Hænderne i en urokkelig Steen-Kirke, saa dens Mumier, beskrevne fra Øverst til Nederst, vandre legemlig for vore Øine overalt hvor Historien vidner, dens Aand har gjort Mirakler, og hvor vi reise hen med Paulus i Apostlernes Gjerninger, der finde vi Folk i Tusind-Tal, som bekjende sig til de Christnes Tro, og vi finde sædvanlig, for at gjøre Vidnesbyrdet fuldstændigt, Jøder ved Siden, som nægte og bespøtte den. Derfor maa det nødvendig være sandt, at Apostlerne har gjort det utrolige Mirakel, at indaande gamle vantroe Hedninger det evige Livs uforkrænkelige Haab; men hvem der nu ikke engang har den Smule historisk Kundskab, der gjør dette Vidnesbyrd bindende, veed dog nok, det var 1517, Luther begyndte at reformere: at oplive hos de gamle Christne den hardtad glemte, hensovne Tro paa det evige Liv i Christo Jesu, og man tvivler 60 dog vel neppe paa, at mange Tusinde har siden med det deraf udspringende Haab budt Døden Trods, paa Sotte-Sengen saavel som paa Val-Pladsen og paa Retter-Stedet, saa her er skedt en underlig Ting med de Døde, ligesom i Palæstina, og jo bedre man kjender saavel den Tid, da Luther opstod, som Forholdet mellem aandeligt Liv og Virksomhed hos Folkene efter den Tid, des klarere seer man et Vidunder, som kun bliver forklarligt under den Forudsætning, at det evige Livs Haab, som Christendommen avler, virkelig er beseiglet ved Herrens Opstandelse og Himmel-Fart, og kun virker eens til alle Tider, fordi denne Herre er i sin Guddoms Kraft dem alle nær, som troende paakalde ham, staaer altid midt iblandt dem, hans Navn i Tro og Kjærlighed forener, aander paa dem og siger saa himmelsk: Fred være med eder! at Hjertet glemmer med Dødens Frygt alle verdslige Sorger, og føler sig overgaaet med den Opstandne fra Døden til Livet: det evige Liv!

At nu de Christne anderledes end Verdens Vise veed at gjøre Forskjel paa det evige Liv og den evige Død, saa det er ikke en evig Døds-Kamp, men en evig Livs-Fylde de trøste sig ved, ikke en uendelig Logarithme-Regning, men et saligt Alt i Alt, hvortil de glæde sig, det har man dog vel hørt, saa det er unægtelig Barne-Himmelen de stille efter, kun med den Forskjel, at de ingenlunde troe, den naaes paa en naturlig Maade, uden af Guddoms-Manden, der blev et Barn paa Jorden, for at gjøre alle dem, der som Børn vil indgaae i Himlen, til Konger og Præster med sig i det Høie.

Man siger, det er sandselige Forestillinger, og man har Ret; thi vi troe jo paa Grund-Eenheden af Gud og Menneske, af Aand og Legeme, af Synligt og Usynligt, Timeligt og Evigt, troe jo paa denne Grund-Eenhed som Gud og Mand i een Person, i den Guds Eenbaarne, født af 61 Jomfru Maria, korsfæstet, død og begravet,

opstanden og himmelfaren, og dog aandelig nærværende, og det er jo vort Haab, at blive som han er, og see ham, som han er; og vi spørge frimodig Verdens Vise: hvorledes de vel mene, Mennesket har faaet Hjerter, dersom Gud intet havde, og hvoraf de mene den legemlige Verden er blevet, dersom den ikke bar sin virkelige Grund i den Aandelige, og hvorledes de mene, at nogen Gjerning af Gud skulde være til for at tilintetgjøres, eller om ikke Ordet paa vor Tunge (efter Skriften vor Frelsers Billede) bevidner Grund-Eenheden af Sandseligt og Over-Sandseligt, der har jordisk gestaltet sig i det hele Menneske, som jo unægtelig er et Heelt, bestaaende af Synligt og Usynligt, Sandseligt og Over-Sandseligt, sammensmeltet i vor menneskelige Følelse og Bevidsthed?

Men, i det vi trøstigt vedkjende os sandselige Forestillinger om det evige Liv i Guds eenbaarne Søn, med hvem vort Samfund er og skal evindeligt være, da protestere vi kraftig mod Forvexlingen af sandseligt og kjødeligt, himmelsk og jordisk, og adskille derved kjendeligt vort Paradiis fra Mahomedes, hvor der ventes et evigt Krop-Liv og Jord-Liv, som er baade umuligt og gudsbespotteligt. At Verden altid sammenblander Sligt, maa aldrig undre os, og kan ei heller skade os, naar vi kun klarlig adskille dem, ei blot med Pennen, thi det kan man lee ad, men i Hjertet og paa Tungen, i det vi daglig dræbe de kjødelige Begjæringer, som ere udelukte af vort sandselige Paradis, og føre det aandeligste Ord, der er hørt i Verden, skjøndt vi erklære Legemet Opstandelse for nødvendig til det evige Liv, der skal tilfredstille os! Saaledes gjør unægtelig Historien Skjel som et svælgende Dyb mellem Christi og Mahomedes sandselige Paradis, og vi spørge trøstigt, om Ordet er kjødeligt, fordi det kan høres, og om Lyset er 62haandgribeligt, fordi det kan sees, men kun naar vort Ord rører sandhedskjærlige Hjerter til at føle, at dette er i Sandhed det evige Livs Ord, og naar vort Levnet skinner som Lys i Verden, kun da bevise vi vort Samfund med Ordet, som var i Begyndelsen, og havde Livet i sig, kun da bevise vi den Aands Nærværelse, hvis Frugt er Lys i al Godhed, Retfærdighed og Sandhed; og Matheden af denne Aands og Kraftens klare Beviisning i de sidste Aarhundreder vilde derfor være en stærk Indvending mod Sandheden af vor Tro paa det evige Liv i Christo Jesu, dersom ikke selv de mindste og matteste Glimt deraf, i saa upoetiske, kjedsommelig skriftkløge, aandsfortærende Dage var et historisk Vidunder, som høit forkyndte, at han er visseligen Herre til sin Faders Ære, der saaledes kan opvække Abraham Børn af Stene, skabe sig Undersaatter af gamle, udlevede Folke-Færd, der, i Sammenligning med alle andre end deres egne Troes-Forvandte, aabenbar skinne som Lys i Verden, og forbinde med barnlig Tro en Manddoms-Kraft i Ord og Daad, og en Vext i Kundskab og Indsigt, der bliver mere utrolig og forbausende, jo længere det varer, jo mere Alderdoms-Afmagt, syndig Bevidsthed, og hjertelig Kulde avler, udbreder, nærer og styrker Ringe-Agt for det evige Liv, og Mistro til Løftet derom, ja Modbydelighed for de Christnes Paradiis, hvor kun Retfærdighed boer og kjender ei syndige Glæder, hvor Kjærligheden vel i hele sin levende Fylde er Alt i Alt, men himmelvidere forskjellig fra Brynde, end Soel fra ildsprudende Bjerge, kort sagt, hvor Legemet som Lyset er ligelangt fra Krop og Skygge!

(Fortsættes.)